

Η αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής στη διδασκαλία της Ελληνικής Επανάστασης: Διδακτική προσέγγιση μέσα από ένα εκπαιδευτικό σενάριο (Β' Μέρος)

Ευαγγελία Κανταρτζή

Πρόεδρος του ΕΚΕΔΙΣΥ,

Διευθύντρια Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

info@ekedisy.gr

Περίληψη

Η φιλελληνική ζωγραφική αποτελεί ένα σημαντικό πολιτισμικό τεκμήριο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, καθώς αποτυπώνει όχι μόνο ιστορικά γεγονότα αλλά και τις ιδεολογικές, αισθητικές και πολιτισμικές αντιλήψεις που διαμόρφωσαν το ευρωπαϊκό φιλελληνικό κίνημα. Η παρούσα εργασία διερευνά τις δυνατότητες αξιοποίησης της φιλελληνικής ζωγραφικής στη διδασκαλία της Ιστορίας μέσα από την παρουσίαση και την παιδαγωγική ανάλυση ενός εκπαιδευτικού σεναρίου για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με τίτλο «Φιλελληνική ζωγραφική και 1821». Αρχικά παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο σχετικά με την εικόνα ως ιστορική πηγή, τον οπτικό γραμματισμό και τα κυριότερα μοντέλα ανάλυσης έργων τέχνης, τα οποία συντίθενται σε ένα προτεινόμενο μοντέλο παιδαγωγικής αξιοποίησης της φιλελληνικής ζωγραφικής. Στη συνέχεια αναλύονται ο σκοπός, οι στόχοι, η διδακτική μεθοδολογία και οι φάσεις του εκπαιδευτικού σεναρίου. Η εργασία υποστηρίζει ότι η αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη του ιστορικού και του οπτικού γραμματισμού, της ιστορικής ενσυναίσθησης και της κριτικής σκέψης, ενώ παράλληλα ενισχύει τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης και τη σύνδεση της σχολικής ιστορίας με την πολιτιστική κληρονομιά.

Λέξεις-κλειδιά: Φιλελληνική Ζωγραφική, Ελληνική Επανάσταση 1821, Διδακτική της Ιστορίας, Οπτικός Γραμματισμός, Ιστορικός Γραμματισμός, Εκπαιδευτικό Σενάριο.

1. Το εκπαιδευτικό σενάριο: «Η φιλελληνική ζωγραφική και η Ελληνική Επανάσταση του 1821»

Το εκπαιδευτικό σενάριο «Η φιλελληνική ζωγραφική και η Ελληνική Επανάσταση του 1821» απευθύνεται σε μαθητές/τριες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και αξιοποιεί τη φιλελληνική ζωγραφική ως βασικό μέσο προσέγγισης της ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασης. Σχεδιάστηκε με στόχο να υπερβεί τη διδασκαλία που περιορίζεται στην απομνημόνευση γεγονότων και χρονολογιών και να εμπλέξει τους/τις μαθητές/τριες σε διαδικασίες ιστορικής διερεύνησης, οπτικής ανάλυσης και δημιουργικής μάθησης.

Το εκπαιδευτικό σενάριο αναπτύσσεται γύρω από αντιπροσωπευτικά έργα της φιλελληνικής ζωγραφικής και επιχειρεί να συνδέσει την ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης με την ιστορία της τέχνης. Οι μαθητές/τριες γνωρίζουν σημαντικούς φιλέλληνες ζωγράφους, όπως ο Ευγένιος Ντελακρουά, ο Peter von Hess και ο Karl Krazeisen, διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο αποτύπωσαν τα γεγονότα του Αγώνα και αναγνωρίζουν τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής εικόνας για την Ελληνική Επανάσταση.

Εικόνα 1. Φύλλο εργασίας του εκπαιδευτικού σεναρίου το οποίο βασίζεται σε έργο του Karl Krazeisen με τη μορφή του Κολοκοτρώνη που χρησιμοποιήθηκε στο πεντοχίλιαρο

Παράλληλα, προσεγγίζουν βασικά καλλιτεχνικά ρεύματα και σχολές που συνδέονται με την περίοδο, όπως ο Ρομαντισμός και η Σχολή του Μονάχου, ώστε να κατανοήσουν ότι κάθε έργο τέχνης αποτελεί προϊόν του ιστορικού, κοινωνικού και αισθητικού του πλαισίου. Μέσα από τη μελέτη εμβληματικών έργων που αναφέρονται σε γεγονότα όπως η Σφαγή της Χίου, η Έξοδος του Μεσολογγίου, η Μάχη του Φαλήρου και άλλες σημαντικές στιγμές της Ελληνικής Επανάστασης, οι μαθητές/τριες καλούνται να παρατηρήσουν, να ερμηνεύσουν, να συγκρίνουν και να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους αξιοποιώντας τόσο εικαστικές όσο και γραπτές ιστορικές πηγές. Παράλληλα, το σενάριο ενσωματώνει δραστηριότητες συνεργατικής διερεύνησης, δημιουργικής γραφής, δραματοποίησης και εικαστικής έκφρασης, επιδιώκοντας την ανάπτυξη του ιστορικού και του οπτικού γραμματισμού, της ιστορικής ενσυναίσθησης και της κριτικής σκέψης.

Εικόνα 2. Σελίδα του εκπαιδευτικού σεναρίου βασισμένα σε πίνακες για το 1821

1.1. Σκοπός και φιλοσοφία του σεναρίου

Το εκπαιδευτικό σενάριο «Η φιλελληνική ζωγραφική και η Ελληνική Επανάσταση του 1821» σχεδιάστηκε με στόχο να αξιοποιήσει τα έργα της φιλελληνικής ζωγραφικής ως βασικές ιστορικές πηγές για τη διδασκαλία της Ελληνικής Επανάστασης στην Πρωτοβάθμια

Εκπαίδευση. Βασική επιδίωξη δεν αποτελεί η απλή μετάδοση ιστορικών γνώσεων, αλλά η ενεργητική εμπλοκή των μαθητών/τριών σε διαδικασίες παρατήρησης, διερεύνησης, ερμηνείας και τεκμηρίωσης, ώστε να οικοδομήσουν οι ίδιοι τη γνώση μέσα από την επεξεργασία αυθεντικών εικαστικών και ιστορικών τεκμηρίων (Κανταρτζή, 2026ε).

Η πρόταση στηρίζεται στην παραδοχή ότι η φιλελληνική ζωγραφική δεν αποτελεί απλώς εικονογραφικό υλικό, αλλά ένα ιδιαίτερα πλούσιο πολιτισμικό τεκμήριο, μέσα από το οποίο οι μαθητές/τριες μπορούν να διερευνήσουν όχι μόνο τα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτά προσλήφθηκαν και αναπαραστάθηκαν στην ευρωπαϊκή συνείδηση του 19ου αιώνα. Οι πίνακες λειτουργούν ως αφετηρία για τη διατύπωση ερωτημάτων, τη σύγκριση διαφορετικών πηγών, την ανάπτυξη ιστορικής ενσυναίσθησης και την καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού.

Το σενάριο υιοθετεί μια διερευνητική και μαθητοκεντρική προσέγγιση της μάθησης. Οι μαθητές/τριες δεν περιορίζονται στην παρακολούθηση μιας διδασκαλίας, αλλά αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο ως μικροί/ές ερευνητές/τριες, οι οποίοι/οιές παρατηρούν, διατυπώνουν υποθέσεις, συνεργάζονται, αναζητούν πληροφορίες, συγκρίνουν ιστορικά τεκμήρια και διαμορφώνουν τεκμηριωμένες ερμηνείες. Η διαδικασία αυτή ενισχύει την ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, συνεργασίας και επικοινωνίας, ενώ παράλληλα καλλιεργεί τον σεβασμό απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά και στα έργα τέχνης.

Παράλληλα, το σενάριο αξιοποιεί δημιουργικές δραστηριότητες, όπως η δραματοποίηση, η αφήγηση, η παραγωγή εικαστικών έργων και η συνεργατική εργασία, ώστε οι μαθητές/τριες να μετασχηματίζουν τις ιστορικές πληροφορίες σε προσωπική εμπειρία μάθησης. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται η σύνδεση της ιστορικής γνώσης με την προσωπική έκφραση και τη δημιουργικότητα, καθιστώντας τη διδασκαλία περισσότερο βιωματική και ουσιαστική.

Η επιλογή της φιλελληνικής ζωγραφικής ως κεντρικού άξονα του σεναρίου ανταποκρίνεται, τέλος, στις σύγχρονες κατευθύνσεις της Διδακτικής της Ιστορίας, οι οποίες προκρίνουν την αξιοποίηση ποικίλων ιστορικών πηγών και την ανάπτυξη ιστορικού και οπτικού γραμματισμού. Μέσα από τη σύνθεση ιστορικών κειμένων, εικαστικών έργων και συνεργατικών δραστηριοτήτων, το σενάριο φιλοδοξεί να συμβάλει στη διαμόρφωση μαθητών/τριών που δεν αναπαράγουν απλώς ιστορικές πληροφορίες, αλλά μπορούν να ερμηνεύουν, να αξιολογούν και να αναστοχάζονται πάνω στις διαφορετικές αναπαραστάσεις του παρελθόντος.

1.2. Εκπαιδευτικοί στόχοι

Το εκπαιδευτικό σενάριο επιδιώκει την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών/τριών μέσα από τη συνδυαστική αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής, ιστορικών πηγών και βιωματικών δραστηριοτήτων. Οι επιδιωκόμενοι στόχοι οργανώνονται σε τέσσερις αλληλένδετες κατηγορίες: γνωστικούς, δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών, καθώς και αισθητικής και πολιτισμικής καλλιέργειας.

α) Γνωστικοί στόχοι:

Με την ολοκλήρωση του σεναρίου οι μαθητές/τριες αναμένεται να είναι σε θέση να:

- αναγνωρίζουν βασικά γεγονότα, πρόσωπα και τόπους της Ελληνικής Επανάστασης του 1821,
- κατανοούν τον ρόλο του φιλελληνικού κινήματος στην εξέλιξη του Αγώνα και στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης,
- αναγνωρίζουν τη φιλελληνική ζωγραφική ως σημαντική ιστορική και πολιτισμική πηγή,

- διακρίνουν τη διαφορά ανάμεσα στο ιστορικό γεγονός και στην καλλιτεχνική του αναπαράσταση,
- κατανοούν ότι κάθε έργο τέχνης αποτελεί προϊόν συγκεκριμένου ιστορικού, κοινωνικού και ιδεολογικού πλαισίου.

β) Στόχοι ανάπτυξης δεξιοτήτων:

Το σενάριο αποσκοπεί στην καλλιέργεια δεξιοτήτων ιστορικής διερεύνησης και οπτικού γραμματισμού. Ειδικότερα οι μαθητές/τριες επιδιώκεται να:

- παρατηρούν συστηματικά έργα τέχνης και να εντοπίζουν σημαντικά οπτικά στοιχεία,
- διατυπώνουν υποθέσεις και να τεκμηριώνουν τις απόψεις τους αξιοποιώντας στοιχεία της εικόνας,
- συγκρίνουν εικαστικές αναπαραστάσεις με γραπτές ιστορικές πηγές,
- αναγνωρίζουν συμβολισμούς και ερμηνεύουν τα μηνύματα των έργων,
- αξιολογούν διαφορετικές ιστορικές αναπαραστάσεις και να διαμορφώνουν τεκμηριωμένες ερμηνείες,
- συνεργάζονται αποτελεσματικά σε ομάδες, ανταλλάσσοντας επιχειρήματα και απόψεις,
- παρουσιάζουν τα συμπεράσματά τους με προφορικό και γραπτό λόγο.

γ) Στόχοι στάσεων και αξιών:

Παράλληλα, επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να αναπτύξουν σεβασμό απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά και στα έργα τέχνης,
- να κατανοήσουν τη σημασία της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της αυτοδιάθεσης των λαών,
- να καλλιεργήσουν ιστορική ενσυναίσθηση, προσεγγίζοντας τα ιστορικά γεγονότα μέσα από τις εμπειρίες και τις οπτικές των ανθρώπων της εποχής,
- να αναγνωρίσουν τη σημασία της διεθνούς αλληλεγγύης, όπως αυτή εκφράστηκε μέσα από το φιλελληνικό κίνημα,
- να εκτιμήσουν τη συμβολή της τέχνης στη διατήρηση της συλλογικής μνήμης και στη διαμόρφωση της ιστορικής συνείδησης.

δ) Στόχοι αισθητικής και πολιτισμικής καλλιέργειας:

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται επίσης στην ανάπτυξη της αισθητικής αντίληψης των μαθητών/τριών. Μέσα από την επαφή με έργα σημαντικών Ευρωπαίων φιλελλήνων ζωγράφων, οι μαθητές/τριες αναμένεται να:

- εξοικειωθούν με βασικά χαρακτηριστικά της φιλελληνικής ζωγραφικής και του Ρομαντισμού,
- αναγνωρίζουν βασικά εικαστικά στοιχεία, όπως η σύνθεση, το φως, το χρώμα και οι συμβολισμοί,
- κατανοήσουν ότι η τέχνη αποτελεί έναν ιδιαίτερο τρόπο ερμηνείας και αναπαράστασης της ιστορικής πραγματικότητας,
- αξιοποιούν δημιουργικά τα ερεθίσματα των έργων τέχνης μέσα από εικαστικές, αφηγηματικές και δραματοποιημένες δραστηριότητες.

Οι παραπάνω στόχοι δεν αντιμετωπίζονται ως ανεξάρτητες επιδιώξεις, αλλά υλοποιούνται μέσα από τις διαδοχικές φάσεις του προτεινόμενου μοντέλου παιδαγωγικής αξιοποίησης της φιλελληνικής ζωγραφικής. Η συστηματική παρατήρηση, η περιγραφή, η ερμηνεία, η ιστορική τεκμηρίωση και ο κριτικός αναστοχασμός αποτελούν τον άξονα οργάνωσης των δραστηριοτήτων του σεναρίου, επιτρέποντας στους/στις μαθητές/τριες να οικοδομήσουν ιστορική γνώση, να αναπτύξουν δεξιότητες οπτικού γραμματισμού και να προσεγγίσουν δημιουργικά την Ελληνική Επανάσταση μέσα από τα έργα της φιλελληνικής ζωγραφικής.

✎ Ας ρίξουμε μια ματιά με τον μεγεθυντικό φακό στον πίνακα του Ευγένιου Ντελακρουά «Η σφαγή της Χίου». Περιέγραψε την κάθε μορφή. Τι πιστεύεις ότι συμβαίνει; Ποια θα μπορούσε να είναι η ιστορία του κάθε προσώπου;

Εικόνα 3. Φύλλο εργασίας του εκπαιδευτικού σεναρίου βασισμένο στο έργο «Η σφαγή της Χίου» του Ευγένιου Ντελακρουά

1.3. Διδακτική μεθοδολογία

Η διδακτική μεθοδολογία του εκπαιδευτικού σεναρίου βασίζεται σε μια μαθητοκεντρική και διερευνητική προσέγγιση της μάθησης, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές/τριες συμμετέχουν ενεργά στην οικοδόμηση της γνώσης μέσα από την επεξεργασία αυθεντικών ιστορικών και εικαστικών πηγών. Η γνώση δεν παρουσιάζεται ως ένα έτοιμο σύνολο πληροφοριών προς απομνημόνευση, αλλά οικοδομείται σταδιακά μέσα από διαδικασίες παρατήρησης, ερμηνείας, συνεργασίας, διαλόγου και αναστοχασμού. Η προσέγγιση αυτή συνάδει με τις σύγχρονες αρχές της Διδακτικής της Ιστορίας, οι οποίες δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης, της κριτικής διερεύνησης και της ενεργού συμμετοχής των μαθητών/τριών στη μαθησιακή διαδικασία (Μαυροσκούφης, 2005; Παληκίδης, 2007).

Κεντρικός άξονας της διδακτικής διαδικασίας αποτελεί η αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής ως πρωτογενούς ιστορικής πηγής. Οι μαθητές/τριες καλούνται να παρατηρήσουν, να αναλύσουν και να ερμηνεύσουν τα έργα τέχνης, να αναζητήσουν τις πληροφορίες που αυτά παρέχουν και να τις συσχετίσουν με γραπτές ιστορικές πηγές, λογοτεχνικά κείμενα και στοιχεία από τα σχολικά εγχειρίδια. Η αρχική παρατήρηση των έργων δεν πραγματοποιείται βιαστικά, αλλά ακολουθεί τη λογική του *slow looking* (Perkins, 1994), σύμφωνα με την οποία η ουσιαστική κατανόηση ενός έργου τέχνης προϋποθέτει χρόνο, επανειλημμένη παρατήρηση και συνεχή αναθεώρηση των πρώτων εντυπώσεων. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές/τριες ενθαρρύνονται να εντοπίζουν σταδιακά νέες λεπτομέρειες, να τεκμηριώνουν τις υποθέσεις τους και να οδηγούνται σε βαθύτερη ιστορική και αισθητική ερμηνεία. ιστορικής τεκμηρίωσης.

Η διερεύνηση των έργων οργανώνεται σύμφωνα με το μοντέλο παιδαγωγικής αξιοποίησης της φιλελληνικής ζωγραφικής που παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο και περιλαμβάνει διαδοχικά στάδια παρατήρησης, περιγραφής, ερμηνείας, ιστορικής τεκμηρίωσης και κριτικού αναστοχασμού. Η σταδιακή αυτή πορεία επιτρέπει στους/στις μαθητές/τριες να μεταβαίνουν από την αυθόρμητη παρατήρηση στην τεκμηριωμένη ιστορική ερμηνεία, αναπτύσσοντας παράλληλα δεξιότητες οπτικού και ιστορικού γραμματισμού.

Ιδιαίτερη θέση στη μεθοδολογία του σεναρίου κατέχει η διερευνητική μάθηση (Inquiry-Based Learning). Οι δραστηριότητες δεν οργανώνονται γύρω από την αναπαραγωγή προκαθορισμένων γνώσεων, αλλά γύρω από ερωτήματα που κινητοποιούν τη σκέψη των μαθητών/τριών και τούς οδηγούν στην αναζήτηση απαντήσεων μέσα από τη μελέτη των πηγών. Οι μαθητές/τριες ενθαρρύνονται να διατυπώνουν υποθέσεις, να επιχειρηματολογούν, να συγκρίνουν διαφορετικές ερμηνείες και να αναθεωρούν τις αρχικές τους απόψεις όταν προκύπτουν νέα στοιχεία. Η διαδικασία αυτή συμβάλλει στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της κριτικής ικανότητας, καθώς οι μαθητές αντιλαμβάνονται ότι η ιστορική γνώση αποτελεί αποτέλεσμα τεκμηριωμένης διερεύνησης και όχι απλής αποδοχής πληροφοριών (Κανταρτζή, 2026α).

Παράλληλα, η μεθοδολογία αξιοποιεί στοιχεία της μουσειοπαιδαγωγικής, αντιμετωπίζοντας τα έργα τέχνης ως αντικείμενα διαλόγου και ανακάλυψης. Η παρατήρηση των πινάκων οργανώνεται μέσα από ανοιχτές ερωτήσεις, συζήτηση και συνεργατική διερεύνηση, ενθαρρύνοντας τους/τις μαθητές/τριες να εκφράζουν τις απόψεις τους, να ακούν τις ερμηνείες των συμμαθητών/τριών τους και να τεκμηριώνουν τις θέσεις τους με βάση τα στοιχεία της εικόνας. Η διαδικασία αυτή θυμίζει τις πρακτικές που εφαρμόζονται στα σύγχρονα μουσεία, όπου η μάθηση οικοδομείται μέσα από τον διάλογο μεταξύ επισκέπτη και αντικειμένου και όχι μέσω της μονολογικής μετάδοσης πληροφοριών.

Σημαντική είναι επίσης η αξιοποίηση συνεργατικών μορφών μάθησης, καθώς οι περισσότερες δραστηριότητες υλοποιούνται σε μικρές ομάδες εργασίας. Η συνεργασία ενισχύει την ανταλλαγή ιδεών, την ανάπτυξη επιχειρηματολογίας και την από κοινού διαμόρφωση ιστορικών ερμηνειών, ενώ παράλληλα καλλιεργεί κοινωνικές δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, ο σεβασμός της διαφορετικής άποψης και η ανάληψη κοινής ευθύνης για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Τέλος, η διδακτική διαδικασία ολοκληρώνεται με δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης, όπως η δημιουργική γραφή, η δραματοποίηση, η παραγωγή εικαστικών έργων και η παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων. Οι δραστηριότητες αυτές δεν λειτουργούν ως απλή επανάληψη των γνώσεων που αποκτήθηκαν, αλλά ως διαδικασίες μετασχηματισμού της ιστορικής γνώσης σε προσωπική εμπειρία, ενισχύοντας τη δημιουργικότητα, τον αναστοχασμό και τη βαθύτερη κατανόηση της ιστορικής πραγματικότητας.

Η επιλογή των παραπάνω διδακτικών προσεγγίσεων δεν είναι τυχαία, αλλά απορρέει από τη φύση του εκπαιδευτικού υλικού. Η φιλελληνική ζωγραφική, ως σύνθετη ιστορική και καλλιτεχνική πηγή, απαιτεί μεθοδολογίες που ευνοούν την παρατήρηση, τον διάλογο, την τεκμηριωμένη ερμηνεία και τη σύνθεση διαφορετικών μορφών πληροφορίας. Για τον λόγο αυτό, το σενάριο συνδυάζει στοιχεία της διερευνητικής μάθησης, της μουσειοπαιδαγωγικής, του οπτικού γραμματισμού και της συνεργατικής μάθησης, συγκροτώντας ένα ενιαίο παιδαγωγικό πλαίσιο που ανταποκρίνεται τόσο στους στόχους της σύγχρονης Διδακτικής της Ιστορίας όσο και στις ιδιαίτερες δυνατότητες που προσφέρει η φιλελληνική ζωγραφική ως εκπαιδευτικό εργαλείο.

1.4. Διδακτικές φάσεις του εκπαιδευτικού σεναρίου

Το εκπαιδευτικό σενάριο συνδέεται με τις αρχές των Visual Thinking Strategies και της προσέγγισης slow looking, καθώς δίνεται στους/στις μαθητές/τριες ο απαραίτητος χρόνος ώστε να παρατηρήσουν προσεκτικά το έργο πριν επιχειρήσουν την ερμηνεία του και οργανώνεται σε διαδοχικές διδακτικές φάσεις, οι οποίες ακολουθούν τη λογική της διερευνητικής μάθησης και του προτεινόμενου μοντέλου παιδαγωγικής αξιοποίησης της

φιλελληνικής ζωγραφικής. Η διαδοχή των φάσεων επιτρέπει στους/στις μαθητές/τριες να προσεγγίσουν σταδιακά τα έργα τέχνης, να τα αναλύσουν ως ιστορικές πηγές, να τα συσχετίσουν με άλλες μορφές ιστορικών τεκμηρίων και να οδηγηθούν σε προσωπικές και τεκμηριωμένες ερμηνείες.

1.4.1. Πρώτη φάση: Ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος και αρχική παρατήρηση

Η πρώτη φάση έχει ως στόχο να ενεργοποιήσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών/τριών και να δημιουργήσει το κατάλληλο πλαίσιο διερεύνησης. Οι μαθητές/τριες έρχονται σε επαφή με επιλεγμένα έργα της φιλελληνικής ζωγραφικής, χωρίς να προηγηθεί ιστορική πληροφόρηση ή ερμηνεία από τον/την εκπαιδευτικό. Η επιλογή αυτή αποσκοπεί στη διαμόρφωση ενός ανοιχτού πεδίου παρατήρησης, μέσα στο οποίο οι μαθητές/τριες καλούνται να περιγράψουν όσα βλέπουν, να εντοπίσουν πρόσωπα, αντικείμενα, συναισθήματα και να διατυπώσουν αρχικές υποθέσεις σχετικά με το θέμα κάθε έργου.

Η συζήτηση οργανώνεται γύρω από ανοικτά ερωτήματα, τα οποία ενθαρρύνουν την τεκμηριωμένη έκφραση απόψεων και την ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών/τριών. Η διαδικασία αυτή συνδέεται με τις αρχές των Visual Thinking Strategies και με το πρώτο στάδιο του προτεινόμενου μοντέλου ανάλυσης εικόνων, δίνοντας έμφαση στην προσεκτική παρατήρηση και στην αξιοποίηση των στοιχείων που προσφέρει η ίδια η εικόνα.

1.4.2. Δεύτερη φάση: Ανάλυση και ιστορική διερεύνηση των έργων

Στη δεύτερη φάση οι μαθητές/τριες εργάζονται συνεργατικά με φύλλα εργασίας και ιστορικές πηγές, επιδιώκοντας να ερμηνεύσουν τα έργα της φιλελληνικής ζωγραφικής. Αναζητούν πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα που απεικονίζονται, για τους δημιουργούς των έργων και για το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτά δημιουργήθηκαν. Παράλληλα, διερευνούν τους συμβολισμούς, τη σύνθεση, τη χρήση του φωτός και του χρώματος, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι καλλιτέχνες αποδίδουν τον ηρωισμό, τον πόνο, την ελευθερία και την αυτοθυσία.

Η σύγκριση των εικαστικών έργων με γραπτές ιστορικές πηγές, απομνημονεύματα ή σχολικά εγχειρίδια επιτρέπει στους/στις μαθητές/τριες να διαπιστώσουν ότι οι ιστορικές αναπαραστάσεις δεν αποτελούν ουδέτερες καταγραφές της πραγματικότητας, αλλά αποτυπώνουν συγκεκριμένες οπτικές και ιδεολογικές επιλογές.

Εικόνα 4. Φύλλο από το εκπαιδευτικό σενάριο που παραπέμπει σε οπτικοακουστικό υλικό και ψηφιακές πηγές

1.4.3. Τρίτη φάση: Σύνθεση και οικοδόμηση ιστορικής γνώσης

Αφού έχουν επεξεργαστεί τα επιμέρους έργα και τις ιστορικές πηγές, οι μαθητές/τριες καλούνται να συνθέσουν τα ευρήματά τους. Μέσα από συζήτηση στην ολομέλεια, παρουσιάσεις των ομάδων και ανταλλαγή επιχειρημάτων, επιχειρούν να διαμορφώσουν μια

συνολική εικόνα για τη συμβολή της φιλελληνικής ζωγραφικής στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και στη συγκρότηση της συλλογικής μνήμης για την Ελληνική Επανάσταση.

Η φάση αυτή ενισχύει την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης, καθώς οι μαθητές/τριες συνδυάζουν πληροφορίες από διαφορετικά είδη πηγών, αναγνωρίζουν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις μεταξύ των έργων και τεκμηριώνουν τις ερμηνείες τους.

Εικόνα 5. Φύλλο εργασίας του εκπαιδευτικού σεναρίου βασισμένο στο έργο του Ευγένιου Ντελακρουά «Η μάχη του Γκισούρη και του Χασάν»

1.4.4. Τέταρτη φάση: Δημιουργική έκφραση και αναστοχασμός

Η τελευταία φάση δίνει στους/στις μαθητές/τριες τη δυνατότητα να μετασχηματίσουν τη γνώση που οικοδόμησαν μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες, όπως η παραγωγή εικαστικών έργων, η δημιουργική γραφή, η δραματοποίηση ή η δημιουργία σύντομων αφηγήσεων εμπνευσμένων από τους πίνακες. Οι δραστηριότητες αυτές δε λειτουργούν ως απλή εμπέδωση της διδακτέας ύλης, αλλά ως μέσα προσωπικής έκφρασης και ερμηνείας του ιστορικού παρελθόντος.

Παράλληλα, μέσα από διαδικασίες αναστοχασμού, οι μαθητές/τριες καλούνται να αξιολογήσουν τόσο όσα έμαθαν όσο και τον τρόπο με τον οποίο οδηγήθηκαν στη γνώση. Συζητούν για τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, για τις στρατηγικές που αξιοποίησαν κατά την παρατήρηση και ερμηνεία των έργων και για τον τρόπο με τον οποίο η φιλελληνική ζωγραφική επηρέασε την αντίληψή τους για την Ελληνική Επανάσταση. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται ένας κύκλος μάθησης που συνδυάζει τη γνώση, την κριτική σκέψη, τη συνεργασία και τη δημιουργικότητα.

2. Παιδαγωγικές προεκτάσεις της αξιοποίησης της φιλελληνικής ζωγραφικής

Η προτεινόμενη διδακτική προσέγγιση αναδεικνύει τη φιλελληνική ζωγραφική ως ένα πολυδιάστατο εκπαιδευτικό εργαλείο που υπερβαίνει τη λειτουργία της εικόνας ως απλού εποπτικού μέσου. Η αξιοποίηση των έργων τέχνης ως ιστορικών πηγών δημιουργεί ένα δυναμικό μαθησιακό περιβάλλον, στο οποίο οι μαθητές/τριες συμμετέχουν ενεργά στη διερεύνηση, την ερμηνεία και την αξιολόγηση του ιστορικού παρελθόντος. Με τον τρόπο αυτό, η διδασκαλία της Ελληνικής Επανάστασης μετατοπίζεται από την αποστήθιση πληροφοριών προς την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της κριτικής προσέγγισης των πηγών, όπως προτείνει η σύγχρονη Διδακτική της Ιστορίας (Μαυροσκούφης, 2005).

Ιδιαίτερα σημαντική αναδεικνύεται η συμβολή της φιλελληνικής ζωγραφικής στην ανάπτυξη του οπτικού γραμματισμού. Οι μαθητές/τριες δεν περιορίζονται στην αισθητική παρατήρηση των έργων, αλλά καλούνται να αποκωδικοποιήσουν τους συμβολισμούς, να

αναγνωρίσουν τις επιλογές του δημιουργού και να ερμηνεύσουν τα μηνύματα που μεταφέρονται μέσα από τη σύνθεση, το χρώμα, το φως και τις μορφές. Η διαδικασία αυτή μετατρέπει την εικόνα σε αντικείμενο κριτικής ανάγνωσης, ενισχύοντας την ικανότητα των μαθητών/τριών να αντιλαμβάνονται ότι κάθε οπτική αναπαράσταση αποτελεί προϊόν συγκεκριμένων ιστορικών, πολιτισμικών και ιδεολογικών επιλογών (Panofsky, 1955; Kress & Van Leeuwen, 2006).

Παράλληλα, η σύνδεση των έργων τέχνης με ιστορικές πηγές, απομνημονεύματα, λογοτεχνικά κείμενα και άλλο τεκμηριωτικό υλικό συμβάλλει στην καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής ενσυναίσθησης. Οι μαθητές/τριες αντιλαμβάνονται ότι το παρελθόν δεν παρουσιάζεται μέσα από μία και μοναδική αφήγηση, αλλά προσεγγίζεται μέσω διαφορετικών τεκμηρίων, τα οποία απαιτούν σύγκριση, αξιολόγηση και ερμηνεία. Η προσέγγιση αυτή ευνοεί την ανάπτυξη δεξιοτήτων τεκμηριωμένης επιχειρηματολογίας και ενισχύει την κατανόηση της ιστορίας ως διαδικασίας διερεύνησης και όχι ως συνόλου αδιαμφισβήτητων γεγονότων.

Η αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής φαίνεται επίσης να ενισχύει τη συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών/τριών με το ιστορικό αντικείμενο. Οι δραματικές συνθέσεις, οι συμβολικές μορφές και η αφηγηματική δύναμη των έργων δημιουργούν ισχυρά ερεθίσματα, τα οποία διευκολύνουν την ανάπτυξη ιστορικής ενσυναίσθησης και την ουσιαστικότερη κατανόηση των εμπειριών των ανθρώπων της εποχής. Η συναισθηματική αυτή διάσταση, ωστόσο, δε λειτουργεί αυτόνομα, αλλά συνδυάζεται με την κριτική διερεύνηση των ιστορικών πηγών, ώστε να αποφεύγεται η άκριτη ταύτιση των μαθητών/τριών με τα εικονιζόμενα πρόσωπα και γεγονότα.

Επιπλέον, η προτεινόμενη προσέγγιση αναδεικνύει τη σημασία της διαθεματικότητας στη διδασκαλία της Ιστορίας. Η σύνδεση της Ιστορίας με την Ιστορία της Τέχνης, τη Λογοτεχνία, τη Γλώσσα και τη Μουσειακή Εκπαίδευση δημιουργεί ένα ευρύτερο μαθησιακό πλαίσιο, μέσα στο οποίο οι μαθητές/τριες προσεγγίζουν την Ελληνική Επανάσταση όχι μόνο ως ιστορικό γεγονός, αλλά και ως πολιτισμικό φαινόμενο που επηρέασε βαθιά την ευρωπαϊκή καλλιτεχνική δημιουργία και τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης.

Παρά τα σημαντικά παιδαγωγικά πλεονεκτήματα της προσέγγισης, η αποτελεσματική εφαρμογή της προϋποθέτει την κατάλληλη προετοιμασία του εκπαιδευτικού. Η επιλογή των έργων, η διατύπωση κατάλληλων ερωτημάτων, η σύνδεση των εικαστικών έργων με ιστορικές πηγές και η οργάνωση συνεργατικών δραστηριοτήτων απαιτούν παιδαγωγικό σχεδιασμό και εξοικείωση τόσο με τη Διδακτική της Ιστορίας όσο και με βασικές αρχές της ανάλυσης έργων τέχνης. Παράλληλα, η αξιοποίηση ψηφιακών συλλογών μουσείων και πολιτιστικών οργανισμών μπορεί να διευρύνει σημαντικά τις δυνατότητες εφαρμογής αντίστοιχων διδακτικών προσεγγίσεων στην εκπαιδευτική πράξη.

Τέλος, η παρούσα εργασία παρουσιάζει μία τεκμηριωμένη διδακτική πρόταση, η οποία βασίζεται στη σύγχρονη βιβλιογραφία και σε αρχές της Διδακτικής της Ιστορίας και της Μουσειακής Εκπαίδευσης. Η παιδαγωγική της αξία αναμένεται να διερευνηθεί περαιτέρω μέσα από την εφαρμογή της σε πραγματικές σχολικές τάξεις και τη συστηματική αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Μια τέτοια εμπειρική διερεύνηση θα μπορούσε να αναδείξει τόσο την επίδραση της φιλελληνικής ζωγραφικής στην ανάπτυξη του ιστορικού και οπτικού γραμματισμού όσο και τις προϋποθέσεις για την ευρύτερη αξιοποίησή της στη διδασκαλία της Ιστορίας.

3. Συμπεράσματα

Η αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής στη διδασκαλία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 μπορεί να εμπλουτίσει ουσιαστικά τη μαθησιακή διαδικασία, καθώς προσφέρει στους/στις μαθητές/τριες τη δυνατότητα να προσεγγίσουν το ιστορικό παρελθόν μέσα από αυθεντικά έργα τέχνης που λειτουργούν ως ιστορικές και πολιτισμικές πηγές. Η εικόνα παύει να αποτελεί απλώς εποπτικό μέσο και μετατρέπεται σε αντικείμενο διερεύνησης, ανάλυσης και ερμηνείας, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του ιστορικού και του οπτικού γραμματισμού.

Η διδακτική πρόταση που παρουσιάστηκε στο άρθρο επιχειρεί να συνδυάσει τις αρχές της Διδακτικής της Ιστορίας, του οπτικού γραμματισμού και της μουσειοπαιδαγωγικής σε ένα ενιαίο παιδαγωγικό πλαίσιο. Η συστηματική παρατήρηση των έργων, η αποκωδικοποίηση των συμβολισμών τους, η σύνδεσή τους με ιστορικές πηγές και η δημιουργική επεξεργασία τους ενισχύουν τη διερευνητική μάθηση, την κριτική σκέψη, την ιστορική ενσυναίσθηση και τη συνεργατική οικοδόμηση της γνώσης. Παράλληλα, η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τον ενεργό ρόλο του/της μαθητή/τριας, ο/η οποίος/οία δεν περιορίζεται στην αναπαραγωγή πληροφοριών αλλά συμμετέχει στη διαμόρφωση τεκμηριωμένων ιστορικών ερμηνειών.

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης το γεγονός ότι η φιλελληνική ζωγραφική επιτρέπει τη σύνδεση της Ιστορίας με την Τέχνη, τη Λογοτεχνία, τη Γλώσσα και τη Μουσειακή Εκπαίδευση, δημιουργώντας προϋποθέσεις για μια ουσιαστικά διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία οι μαθητές/τριες κατανοούν ότι οι καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις δεν αποτελούν απλές απεικονίσεις ιστορικών γεγονότων, αλλά αντανakλούν τις ιδέες, τις αξίες και τις ιδεολογικές αναζητήσεις της εποχής τους, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης.

Η συμβολή της παρούσας εργασίας δεν περιορίζεται στην παρουσίαση ενός εκπαιδευτικού σεναρίου. Επιχειρεί να προτείνει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο παιδαγωγικής αξιοποίησης της φιλελληνικής ζωγραφικής, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς για τον σχεδιασμό αντίστοιχων διδακτικών παρεμβάσεων που βασίζονται στην αξιοποίηση έργων τέχνης ως ιστορικών πηγών. Το προτεινόμενο μοντέλο μπορεί να προσαρμοστεί σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, σε άλλα ιστορικά θέματα ή σε μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα, ενισχύοντας τη σύνδεση της σχολικής εκπαίδευσης με την πολιτιστική κληρονομιά.

Τέλος, η παρούσα εργασία αναδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω έρευνας σχετικά με την εκπαιδευτική αξιοποίηση της φιλελληνικής ζωγραφικής. Η εφαρμογή του προτεινόμενου σεναρίου σε σχολικές τάξεις και η συστηματική αξιολόγηση της επίδρασής του στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης, του οπτικού γραμματισμού και της ιστορικής ενσυναίσθησης των μαθητών/τριών θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικών ερευνητικών μελετών, συμβάλλοντας στον εμπλουτισμό της Διδακτικής της Ιστορίας και της Μουσειακής Εκπαίδευσης.

4. Διαθεσιμότητα του σεναρίου

Το πλήρες εκπαιδευτικό σενάριο είναι διαθέσιμο στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://ekedisy.gr/ekpaideytika-senaria-gia-to-1821/>

Βιβλιογραφικές αναφορές

Barrett, T. (2000). *Criticizing art: Understanding the contemporary*. Mountain View, CA: Mayfield Publishing Company.

Feldman, E. B. (1970). *Becoming human through art*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Feldman, E. B. (1994). *Practical art criticism*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Housen, A. (2002). Aesthetic thought, critical thinking and transfer. *Arts and Learning Research Journal*, 18(1), 99–132.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). London, England: Routledge.
- Panofsky, E. (1955). *Meaning in the visual arts*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Perkins, D. (1994). *The intelligent eye: Learning to think by looking at art*. Los Angeles, CA: Getty Center for Education in the Arts.
- Serafini, F. (2010). Reading multimodal texts: Perceptual, structural and ideological perspectives. *Children's Literature in Education*, 41(2), 85–104. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s10583-010-9100-5>
- Serafini, F. (2014). *Reading the visual: An introduction to teaching multimodal literacy*. New York, NY: Teachers College Press.
- Yenawine, P. (2013). *Visual thinking strategies: Using art to deepen learning across school disciplines*. Cambridge, MA: Harvard Education Press.
- Γρόσδος, Σ. (2003). Από το πότε και το πού στο πώς και στο γιατί ή πώς ένα έργο τέχνης ζωντανεύει. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 130, 59–67.
- Γρόσδος, Σ. (2017). *Εικόνα και δημιουργική γραφή*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Κανταρτζή, Ε. (2024). Το βιβλίο του Γιαννιά «Νέοι Χρόνοι»: Ιστορία για την Έκτη Τάξη Δημοτικού. *Culture – Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 4(4), 20–37. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.26220/CUL.5092>
- Κανταρτζή, Ε. (2026α). Οι Ηρωίδες του 1821 ως εργαλείο βιωματικής και διαθεματικής μάθησης: Διδακτική προσέγγιση και παιδαγωγική αξιοποίηση μέσω ενός εκπαιδευτικού σεναρίου. *MusEd: Μουσείο, Σχολείο, Εκπαίδευση*, 6(1), 50–60.
- Κανταρτζή, Ε. (2026β). Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 μέσα από τα μάτια του Θεόφιλου: Η αξιοποίηση της τέχνης και των οπτικών πηγών στη διδασκαλία της ιστορίας. *Culture – Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 6(1), 105–115. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.26220/CUL.5640>
- Κανταρτζή, Ε. (2026δ). Η Επανάσταση του 1821 μέσα από τα μάτια Ελλήνων καλλιτεχνών: Διδακτική προσέγγιση και παιδαγωγική αξιοποίηση μέσω ενός εκπαιδευτικού σεναρίου (Α' Μέρος). *Culture – Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 6(2), 32–40.
- Κανταρτζή, Ε. (2026ε). Η Επανάσταση του 1821 μέσα από τα μάτια Ελλήνων καλλιτεχνών: Διδακτική προσέγγιση και παιδαγωγική αξιοποίηση μέσω ενός εκπαιδευτικού σεναρίου (Β' Μέρος). *Culture – Journal of Culture in Tourism, Art and Education*, 6(3), 118–128.
- Κόκκινος, Γ. (2003). *Η Ιστορία στη σχολική τάξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2015). *Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας: Ζητήματα διδακτικής της Ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Μπουζάκης, Σ., & Κανταρτζή, Ε. (2019). *Τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας του δημοτικού σχολείου (1917–2017): Η διαχείριση των εθνικών τραυμάτων, επιτευγμάτων και μύθων*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νάκου, Ε. (2000). *Τα παιδιά και η Ιστορία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παληκίδης, Α. (2010). *Διδακτική της Ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

